

Die altgeorgische Version des Philipper-, Kolosser- und des 1. und 2.

Thessalonicherbriefes ins Lateinische übertragen und nach Syriazismen untersucht

von

Joseph Molitor

Inzwischen wurden die gesamten Pavleni-Texte, namentlich die Gruppe AB (ältere Version 10./11. Jhdt.) vom Unterzeichneten zu Ende kollationiert und untersucht. Um durch eine Vielzahl der beigefügten Varianten, und sei es nur von AB, den Volltext nicht zu schwer lesbar zu machen, wurden wie im Vorjahr nur die Varianten von AB notiert, ohne dabei auf Einzelvarianten dieser ältesten Schicht einzugehen. Aber auch der Gesamtbefund von AB im Gegensatz zur Gruppe CD mahnt zur Vorsicht. Gemessen am syrischen Einfluss (sy^p und sy^h) kann auch die Tifliser Kirchenbibel von 1963 sich durchaus sehen lassen. Ist es nicht überhaupt bewundernswert, dass trotz des heute gesprochenen Neugeorgischen die altgeorgische Fassung von den Gläubigen im Gottesdienst gebilligt und bewahrt wird!

AD PHILIPPENSES EPISTOLA SANCTI PAULI APOSTOLI

(Pauli Apostoli liber (= epistola) ad Philippenses : AB + CD)

1,1 Paulus et Timotheus, servi Iesu Christi, omnibus sanctis per Christum Iesum, qui estis in Philippis (p'ilipe) cum (CD) episcopis et diaconibus : 2 Gratia vobis et pax per Deum Patrem nostrum et Dominum Iesum Christum. 3 Gratias-ago Deo meo (AB; om CD) super omnem memor[iam] vestram; 4 semper in omnibus orationibus meis propter vos omnes cum-gaudio orationem facio¹, 5 propter participationem istam vestram in Evangelio illo a prima die hactenus (verb. us[que] ad hīc) 6 et propter hanc eodem-modo (= eandum) spem (cum-spe propter hoc (+ *ve* AB), quoniam (quia AB) qui

¹ vgl. sy^p : supplico.

coeperit inter vos opus boni (bonum AB), consummato (imp.) [usque] ad diem Domini nostri (om nostri AB) Iesu Christi². 7 Sicut est ius (+ hoc AB) mihi consultare (= sentire) hoc (om hoc AB) propter vos omnes, quia <mihi-> in-memoria-estis mihi vos in-corde meo in ligaminibus (= vinculis) meis et in-oblocutionibus (= defensionibus) et in-confirmatione illa Evangelii, ut particip(es) mecum (mecum sitis participes AB) gratiae illius vos omnes sitis. 8 Quia (om quia AB) testis mihi est Deus, quomodo (+ *igi*) mihi-libet (= cupio) propter vos (ego ad-vos AB) omnes permisericordiā Christi Iesu. 9 Et hoc (hoc-quoque AB) oro, ut caritas ista (illa AB) vestra magis et amplius in-ubertate-sit cognitione (= scientia) et omni [at]tentione, 10 ut probetis vos melius (= meliora) (+ illud AB), ut sitis vos veri et inscandalizati [usque] ad (usque ad AB) diem Christi Iesu, 11 repleti fructu iustitiae per Iesum Christum (per Christum Iesum AB) ad-glorificationem et ad-laudationem Dei. 12 Scire vos (verb. vestrum) volo, fratres, quia propter me magis-adhuc ad-profectum propter Evangelium illud (Evangelii illius AB) missum-est. 13 Dum (Quoniam AB) adhuc ligamina haec mea permanifesta fierent (verb. operata-sunt pass. = facta sunt AB) per Christum in-omni hoc templo (= praetorio) et ad<versus> alios omnes, 14 et pluribus fratribus per Dominum, sperantibus (adj. = confidentibus) illis meis ligaminibus (propter mea ligamina AB), ampliore-modo audeo intimide verbum illud Dei loqui. 15 Quidam cum-invidia et cum-contraitione (= offensione), quidam (+ et CD) propter beneplacitum (= bonam voluntatem) – quoque (om quoque AB) Christum praedicant. 16* (= 17 : AB) Qui[dam] autem (om autem AB!) cum-contraitione (= cum-offensione) Christum annuntiant (passim-diffamant AB!) cum-immunditia, cogitant titulationes pervenire-facere ligaminibus his meis. 17* (= 16 : AB) Qui[dam] autem (om autem AB) cum-caritate : sciunt, quia ad-ablocutionem (= defensionem) Evangelii illius (propter Evangelium illud AB) sto ego³. 18 Nunc igitur quid? (+ Etsi AB) Omni (+ *ve*) notā (= modo), sive cum-causa sive cum-veritate (vel ad-veritatem AB), Christus praedicatur (+ AB + CD), (+ et AB) propter hoc gaudeo et gaudebo-quoque. 19 Quia (om AB) scio quoniam hoc (quia hoc AB) fiet (verb. operabitur pass.) mihi ad-vitalitatem vestra precatione et Spiritus Christi Iesu, 20 perexspectatione illa et spe mea, quia nihilo (= in nullo) pudet me (om me AB), sed omni audaciā, sicut semper et

² Domini nostri Iesu Christi = syt. — ³ sto ego = syt V 16. —

* Abweichende Verszählung von AB (auf 15 folgt 17 und dann erst 16) gegenüber der normalen Verszählung des griechischen Urtextes, der Tifliser Kirchenbibel (NT) von 1963 und von CD!

nunc-quoque glorificabitur (magnificabitur) Christus super carnes meas (= corpus meum) (in carnibus meis = in corpore meo AB), sive cum-vita sive cum-morte. 21 Quia mihi vita (ut-vita AB) Christus est, et mors — adiectio. 22 Vita ⁴ haec autem (Si-igitur vita illa AB) [in-] carnibus his (om his instr. AB), hic est mihi fructus operis (hic est fructus operis illius mei AB), et quod (= quid) seligam, non scio (novi AB). 23 Apprehensus autem (om autem AB) sum (+ ego AB) ex duobus his : cupio (verb. cor mihi loquitur) exire et cum Christo esse magis (= plus) (+ adhuc AB) et (om et AB) melius perquam (= valde; om AB), 24 permanere autem in carnibus pernecessarium propter vos. 25 Et hoc cum-spe scio, quia (quoniam AB) permanebo et manebo vobis omnibus propter gubernationem (= progressum) vestram (om vestram AB) et gaudium illud fidei, 26 ut gloriatio ista vestra abundet per Christum Iesum [ad]versus me, meo illo [ad]ventu (verb. eundo rursum) ad<versus> vos. 27 At digne solum Evangelii illius Christi ambulate, ut sive (etsi AB) ambulavero et videro vos, sive longe fuero et audivero propter vos, quoniam (quia AB) statis vos uno spiritu et una mente et (om et AB) collaboratis (concuratores estis) fidei illi (fide illa AB) Evangelii, 28 et non horrescitis (ne horrescatis AB) in-nullo (instr.) ex (= ab) hostibus illis, quae (+ *igi*) est ad eos (= eis) nota per[d]itionis, nobis autem — vitae (vita AB); et hoc per Deum. 29 Quia vobis gratificata-est (= donata-est) propter Christum non modo ad<versus> eum fides, sed propter illum etiam (verb. -quoque) passio. 30 Idem certamen habete⁵, quod vidistis mecum et nunc auditis per (= propter) me.

2,1 Quanto quid (= Si qua) consolatio est per Christum et quanta consolatio caritatis, (+ et AB + CD) quanta quid (= si qua) participatio spiritūs, quanto quid (= si qua) permisericordia et misericordia, 2 implete (consummate AB) gaudium meum, ut idem consultetis (= cogitetis et eandem) caritatem habeatis; uno-spiritu et una consultatione (= uno-sensu) estote; 3 nihil contraitione (= offensione) vel (ne-quoque = neve AB) arrogantia, sed cum-humilitate invicem amplior(es) (unus-uni amplius AB) ad-numerate (imp. impers. AB) singulos (om AB) (vos)metipsos. 4 Ne quod suimetipsius solum unusquisque vestrum quaerat, sed [quod] proximi-quoque singulus vestrum. 5. Haec consultatio consultetur (imp.) inter vos, quae (+ *igi*) per Christum Iesum. 6 Qui (+ *igi*) imago Dei fuit, non ut-rapinam arbitratus-est (verb. adnumeratus-est) esse illum (= se) (semetipsum AB) aequalem Deo (gen.), 7 sed semetipsum <se->humiliavit (pusillum-fecit AB) et imaginem servi (servitutis AB) accepit (sibi-in<tro>duxit AB)

⁴ vita = syp. — ⁵ vgl. syp : ut sustineatis agonem.

et similis hominibus factus-est (verb. operatus-est pass.) et imagine inventus-est (factus-est; verb. operatus-est pass. AB) sicut homo; 8 <se-> humiliavit semetipsum et factus-est (verb. operatus-est pass.) ille obtemperans usque ad-mortem et morte illa (morte-adhuc AB) crucis. 9 Propter hoc Deus ampliore-modo exaltavit [illum] et <ad>donavit illi nomen supernum magis [quam] omnia nomina, 10 ut ad<versus> nomen Iesu Christi omne genu [in]clinetur caelestium (verb. <eorum> [qui] <super>caeli) et terrenorum (= terrestrium) et infernorum (verb. <eorum> [qui] inferni), 11 et omnis lingua confiteatur, quia Dominus Iesus Christus ad-glorificationem Dei Patris. 12 Unde-quoque (= itaque) (Nunc autem AB), dilecti mei, sicut (+ *ege*) omnino (+ *ve*) obtemperantes (part. pass.!) estis (= oboedistis) ne (= non) solum in-itu illo meo (= in praesentia illa mea), sed nunc magis (= plus) adhuc in-longe (adv.) [ab]sentiā hac (AB illā) mea cum-timore et cum-tremore vestro (verb. suo) vitam (= salutem) operamini (imp.)⁶. 13 Quia Deus est, qui conficit (= operatur) ad-vos (= in vobis) (vobiscum AB + CD) voluntatem-quoque (= etiam velle) et subsidium (= perficere)-quoque propter beneplacitum. 14 Omne (+ *ve*) (= omnia) operamini (= facite) praeter murmur (= sine murmuratione) et cupidinem (verb. cordis verbum) (= et cupidine), 15 ut sitis inculpati (integri AB) et insontes et (om AB + CD) liberi (= filii) Dei, non-inquinati inter generationem pravam et perversam, per (= inter) quos [ap]parebitis (ut [ap]pareatis AB), sicut luminaria (verb. aurorae) in mundo (verb. regione). 16 Verbum vitae habete ad-gloriationem meam in-die illa Christi, quia non advanum currebam nec <per>laboravi. 17 Sed (om sed AB) etsi sacrificor (it.) super hostiam illam (in-hostia illa AB) et hostiam (propter hostiam AB) fidei vestrae, gaudeo et gaudebo-quoque cum vobis omnibus. 18 Isto-eodem-modo et (om et AB) vos-quoque gaudete et mecum gaudete. 19 Spero autem per Christum Iesum Timotheum-quoque cito transmittere ad-vos, ut ego-quoque bono-animo agnoscam propter vos. 20 Quia neminem habeo alium <quem> uno-corde (= unanimem), qui <-forte> propter vos cordate (= sincere) sollicitus-sit (aor.). 21 Quia omnes quae-sua [sunt] (quod-suum [est] AB) quaerunt et non Christum Iesum. 22 Probationem autem illam eius agnoscitis (scitis) (it.), quia sicut patri liber (= filius), isto[-modo] (= sic) servivit mecum in-Evangelio. 23 Huius (= hunc) igitur (om igitur AB) spero transmissionem (= transmittere), quando perspexero ⁷[quae] meimet-ipsius ex illa⁸. 24 Spero autem in-Domino, quoniam ego-quoque cito

⁶ vgl. syp : operamini operationem vitae vestrae. — ⁷ vgl. syp : quando vidi. — ⁸ Verlesung oder Hörfehler : statt ἐξ αὐτῆς nun ἐξ αὐτῆς !

veniam. 25 Ut-melius (+ *re*) (= meliorem) adnumeravi Epaphroditum fratrem meum (nostrum AB) et coadiutorem et commilitonem meum, vestrum autem (om autem AB) apostolum et ministrum meum usualium meorum (= necessitatis meae)⁹ mittere (verb. missionem c. gen.) ad-vos, 26 exunde (= quoniam) (quia AB) desiderans-quoque fuit (om-quoque fuit AB) vos omnes videre¹⁰ et sollicitus-erat, quia audiebatis (audivistis AB), 27 quoniam <per>aegrotavit usque ad mortem; sed Deus commisertus-est illius et (om et AB) et non (+ tamen CD) solum illius, sed mei-quoque, ut non (= ne) tristitia super tristitiam mihi-<per>adiuncta-esset. 28. Perfestinanter (festinanter AB) igitur (om igitur AB) transmisi istum, ut videatis istum (om istum AB) et rursum gaudeatis, et ego non-maestus sim. 29 Excipite istum per Dominum omni gaudio, et tales-istos (verb. istiusmodi) (tales-illos AB) ut-honestosprehendite (= habetote). 30 Quia propter opus Christi [usque] ad (usque ad AB) mortem [per]venit reprehendere (= seproicere) spiritu, ut impleret (consummaret AB) vestrum illud <per>-defectum (= deminutum) [ad]versus me <quod> ministerii.

3,1 Abhinc (= de cetero), fratres, gaudete per Dominum. Idem transcribere vobis non segnitia est et vobis cautio est¹¹. 2 Cavete ex (= a) canibus illis, cavete ex (= a) malis illis operariis, cavete ex (= a) concisione (+ illa AB + CD), 3 quia nos sumus circumcisio (circumcisiones AB) illa (om illa AB), qui (+ *ese*) spiritu Dei ministramus et gloriamur per Christum Iesum et non in carnibus (= in carne) speramus, 4 etsi habeo (et ego habeo etsi AB; et etsi habeo ego CD) ex carnibus spem. Si-igitur aliquis (= quidam) cogitabit ad-aliam (+ quandam AB) spem carnum (carne AB + CD), ego magis (= plus) adhuc : 5 Circumcisionem recepi (circumcisione : om recepi AB, circumcisio CD) [qui] ([quae] CD) octo die(rum), ex-generatione Israel<is>, ex tribu Benjamin, Hebraeus ex Hebraeis, lege Pharisaeus. 6 Cum-invidia (= aemulatione) persequebar Ecclesiam Dei (om Dei AB + CD) et iustitiā legis fui ego inculpatus. 7 Sed quod[cumque] fuit mihi adiectio, hoc mihi adnumeratum-est propter Christum ad-amissionem. 8 Sed et (om et AB) adnumeravero quoque omne (+ *ve*) (= omnia) ut-amissionem (mihi-quoque omne (+ *ve*) adnumeratum est ut-amissio AB) propter transabundantem (exuberantem AB) illam cognitionem (= scientiam) Christi Iesu Domini mei, propter quem ex omni (= omne) amisi et mihi-adnumeratum-est illud ut-rudera (sg. = pl.), ut Christum mihi adiciam (= lucrifaciam), 9 et inveniar in illo, ut non habeam meam iustitiam ex lege, sed fide (+ Iesu AB) Christi,

⁹ vgl. syt : usūs mei (= necessitatis meae). — ¹⁰ + videre syt. — ¹¹ vgl. syt : quia vos cautos-reddunt.

[quae] per Deum illa iustitia cum-fide (+ illa AB), 10 ad-agnoscendum eum (illum AB) et potentiam illam surrectionis (= resurrectionis) eius et participationem illam passionum (+ illarum AB) eius configuratum-fieri (configuratus-fiam AB) morti illi eius, 11 ut ullo-modo [per]veniam ad-surrectionem (= resurrectionem) illam-quoque (-quoque illam AB) mortuorum (ex-mortuis AB), 12 non-tamen, quoniam (om quoniam AB) nunc (+ *ve*) a-me-receptum-est, aut si (= aut fortasse) nunc (+ *ve*) perfectus factus sum; persequor autem (om autem AB) (isto[modo] AB) (= sic), ut [ob]veniam (= comprehendam), quo (= in-quo)-quoque [ob]ventus factus sum (verb. operatus-sum *pass.*) (praecautus (= prehensus)-sum AB) per Christum Iesum. 13 Fratres, mihi iam-non adnumeratum-est (= ego iam-non adnumeravi) meipsum protinus (adv.)-venisse; unum autem hoc: post[erius] illud (posterum illud AB) obliviscor et [ad-] ante[rius] illud me-extendo 14 et (om et AB) cum-cautione persequor coronam illam¹² <super>caeli vocationis (verb. citationis) Dei per Iesum Christum. 15 Quanti (= quicumque) (+ *ese* AB) igitur (om igitur AB) perfecti sumus, hoc consultabimus (= consultemus); et si aliud quid-nam consultabitis (consultabimus AB), et illud-quoque Deus manifestabit (+ *ve*) (manifestet (+ *ve*) AB) vobis. 16 At, [ad-]quod (+ *ese*) [per]veniebamus, idem consultemus et super eundem ordinem maneamus. 17 Imitatores (coimitatores AB) mihi (verb. ad-me) estote (verb. operemini), fratres, et spectate [eos], qui (+ *igi*) hoc-modo (= ita) ambulant, sicut (+ *ese*) sumus nos nota (= forma) vobis. 18 Quia multi quidem ambulant, propter quos multipliciter loquebar vobis, nunc autem cum-flendo nuntio vobis propter inimicos illos Christi crucis (crucis Christi AB), quorum perfectio (= finis) per[d]itio est, 19 quorum Deus venter est et gloria — in pudore eorum¹³, qui [quod-] terrae (= terrenum) consultant. 20 Nostra autem urbanitas (commoratio AB) in caelis est, unde (+ *igi* AB)- quoque vivificatorem¹⁴ exspectamus, Dominum Iesum Christum, 21 qui <de>transmutabit carnes has (= corpus hoc) humilitatis nostrae, ut sint (scil. carnes!) illae configuratae carnibus illis (= corpori illi) gloriae suae (verb. eius) secundum subsidium virtutis suae (verb. eius) (+ et AB) subdere ei omne.

4,1 Unde-quoque (Abhinc AB), fratres mei dilecti et (om et AB) desiderabiles, gaudium (pl. t.) et corona (pl. t.) mea, hoc-modo (= ita) firmiter state per Dominum, dilecti! 2 Evodiam oro et Syntycheu oro, ut (om ut OT) idem consultant (consultate AB) per Dominum; 3 utique, oro te-quoque, germanum (verb. unum cor!) comparem (verb. coniugem!), excipe istas,

¹² vgl. syp: et curro obviam vexillo. — ¹³ in-pudore eorum = syp. — ¹⁴ vivificatorem = syp.

quae (+ *ege*) in-Evangelio illo concuratores (= concuratrices) factae-sunt (verb. operatae-sunt pass.) mihi una-cum Clemente et (om et AB) aliis coadiutoribus meis (coadiutores illi mei et alii AB), quorum nomina scripta sunt¹⁵ (om scripta AB) in-libro illo vitae. 4 Gaudete semper per Dominum, rursum (deinde AB) loquor (= dico) : gaudete. 5 Humilitas ista vestra manifesta esto (= sit) omnibus hominibus. Dominus prope est. 6 Ne [cui]-iam (ne-cui AB) solliciti-sitis, sed omni oratione et precatione cum-gratiarum-actione petitiones istae vestrae notae sint (sunto imp.) ad<versus> Dominum. 7 Et pax Dei, quae in-abundantia-est omnibus mentibus (verb. cogitationibus) (= exsuperat omnes mentes), circumsaeptat (imp.) (perfirmet (= confirmet) imp. AB) corda vestra et mentes vestras per Christum Iesum. 8 Abhinc, fratres, quantum (quid + *igi* AB) est verum, quantum (quid + *igi* est AB) honestum (bonum AB), quantum (quid + *igi* est AB) iustum, quantum (quid + *igi* est AB) dilectum, quantum (quid + *igi* est AB) laudabile (verb. laudatio), quantum (om AB) gratum et quantum (om AB) laudatum, hoc consultate. 9 Quod<cum>que (+ *igi*) didicistis et accepistis et vidistis mecum, illud (+ quoque AB) operamini (imp.) et Deus pacis sit vobiscum. 10 Pergavisus-sum autem (om autem AB) per Dominum magn[oper]e, quia nunc (+ *ve*) istic germinati estis ad-me-versus consultare (= sentire), quod<cum>que (+ *igi*) consultabatis (= sentiebatis), retardabamini autem (inoccupati-eratis autem-quoque AB). 11 Non-tamen propter indigentiam (= penuriam) quiddam loquor vobis, quia ego didici : in quibus sum (in quo [sum] AB) ut satis (= sufficiens) sim (om ut : satis-sum ego AB). 12 Novi humili-quoque et novi transabundare-quoque ad<versus> omnia et in omni assuetus sum : saturari et fame laborare, abundare et <per>deficere. 13 Omne (+ *ve*) (= omnia) possum (verb. potentia-mihi-est) per confortantum me Christum (per illum, qui (+ *igi*) confortavit me AB). 14 At (Hoc-quoque autem AB) bene fecistis, quia¹⁶ communicavistis tribulationibus his meis. 15 Hoc autem vos-quoque scitis, Philippenses, quia in-initio illo Evangelii, quando prodivi (= exivi) e-Macedonia, nec una ecclesia communicavit me[cum] in verbo (= ratione) (om in verbo AB) propter commodationem et receptionem, at solum (om solum AB) vos unice. 16 Quia ad-Thessalonicam-quoque autem semel et bis-quoque ad-usuale (= usum) meum mihi missitavistis. 17 Non-tamen quia (om quia AB) dationem quaero, sed quaero fructum illum, qui abundat ad-nomen vestrum. 18 Habeo ego omne (= omnia) et mihi-in-ubertate-est (= abundo); et (om et AB) repletus sum receptione ex (= ab) Epaphrodito per vos spiritu

¹⁵ vgl. syp : scripta-sunt. — ¹⁶ vgl. syp : qui (= quia).

(= halitu) aromae (verb. aromationis), hostiā illā sacrificatā, gratā Deo (verb. Dei). 19 Deus autem meus impleat (imp.) omne usuale (= necessarium) vestrum secundum divitias (sg.!) suas (verb. eius) cum-gloria per Christum Iesum. 20 Deo autem et Patri nostro gloria de-aeternitate [usque] ad aeternitatem. Amen (amin) (amen AB). 21 Salutate vos omnes sanctos¹⁷ per Christum Iesum. Salutant vos [qui] mecum fratres. 22 Salutant vos omnes sancti, magis-adhuc [qui] domūs illius Caesaris ([qui] ex domo illa Caesaris AB). Gratia Domini nostri Iesu Christi cum spiritu vestro. Amen (amin). (Amēn (amen) AB).

AD COLOSSENSIS EPISTOLA SANCTI APOSTOLI PAULI

(Pauli Apostoli liber (= epistola) ad <versus> Colossenses)

1,1 Paulus, Apostolus Iesu Christi (Christi Iesu AB) voluntate Dei, et Timotheus frater, 2 in Colossis (kolase) sanctis et credentibus fratribus (+ [qui] AB) per Christum Iesum¹: 3 Gratia vobis et pax per Deum, Patrem nostrum et Dominum nostrum Iesum Christum (om et Dominum nostrum Iesum Christum AB). Gratias-agimus Deo et Patri Domini nostri Iesu Christi (om Iesu Christi AB), semper propter vos (= pro vobis) oramus (semper oramus propter vos AB). 4 Audivimus² fidem istam vestram (Quia audivimus fidem istam vestram AB) ad<versus> Christum Iesum et caritatem³ (+ istam vestram AB) ad<versus> omnes sanctos 5 propter spem illam praeparatam (quae praeparata est AB) propter vos in caelis, quam (+ *igi*) praevie audistis in verbo illo veritatis Evangelii, 6 quod (+ *igi*) (+ *ege* AB) pervenit vobis (ad-vos), sicut (+ et AB) in omni regione (= mundo) et (om et AB) est fructuosum et accrescens, sicut (+ *ege*) inter vos, <ex>unde a-die (= ex qua die) audivistis et agnovistis gratiam illam Dei cum-veritate, 7 sicut (+ *igi*) didicistis ex (= ab) Epaphra dilecto meo conservo, qui (+ *igi*) est fidelis ad<versus> vos minister Christi, 8 quoque scire-fecit nobis vestram istam caritatem spiritu. 9 Propter hoc nos-quoque, <ex>unde (unde AB) a-die (= ex qua die) audivimus, non cessamus propter vos orando (= orare) et petendo (= petere), ut impleamini cognitione voluntatis eius, omni sapientiā et animadversione (= intellectu) spiritali, 10 ut ambuletis⁴ vos digne Deo (gen.!) in-omni (+ *ve*)

¹⁷ omnes sanctos = syp.

¹ + Iesum = syp. — ² vgl. syp : ecce postquam audivimus. — ³ om quam habetis = syp. — ⁴ ut ambuletis = syp.

beneplacito omni opere bono fructuosi et accrescentes in-cognitione (cognitione AB) Dei, 11 omni potentiā confortati secundum firmitatem (firmitate AB) gloriae⁵ eius, ad <versus> omnem patientiam et longanimitatem (omni patientia et longanimitate AB) cum-gaudio, 12 gratias-agite Deo et (om Deo et AB) Patri⁶, qui dignos fecit nos in-portione illa habitationis (= hereditatis) sanctorum in lumine, 13 qui (+ *igi* AB) salvavit nos ex potestate illa tenebrarum (pl. t.) et transmutavit (trans[tulit] AB) nos in-regnum filii sui (verb. eius) dilecti, 14 ex quo habemus nos (om nos AB) persalvationem sanguine eius et remissionem peccatorum nostrorum, 15 qui (+ *igi*) est imago Dei invisibilis, primogenitus omnium creatorum⁷. 16 Quia per illum creatum-est omne (+ *ve*) (= omnia) (om *ve* AB) in caelis et super terram, visa (pl. v. visum = visibilia) et non visa (= invisibilia), aut <si> throni aut <si> dominationes, sive principationes, sive potestates: omne (+ *ve*) (= omnia) per illum et ad <versus> illum creatum-est. 17 Et ille ipse est ante omnes, et omne (+ *ve*) (= omnia) per illum confirmatum-est. 18 Et ille ipse est caput corporis illius (om corporis illius AB) Ecclesiae, qui est initium, primogenitus a-mortuis, ut sit ille ipse in omni princeps; 19 quia in-illo gratum-fuit (= complacuit) omnem (+ *ve*) plenitudinem <per>-habitare 20 et per illum reconciliare (verb. [in]struere omne ad <versus> eum (= in ipsum), pacem-fecit⁸ sanguine illo crucis eius, sive super terram, sive in caelis. 21 Et vos aliquando fuistis alieni-facti⁹ et inimici mente (verb. cogitatione) vestra in operibus illis malis (ex operibus malis AB): 22 nunc autem reconciliavit (+ vos AB) corpore illo carnum (pl. t.) eius per mortem (et ex morte AB) et praestitit (ut praestaret AB) vos ut-sanctos (sanctos AB) et ut-integros (integros AB) et ut-inculpatos (inculpatos AB) coram illo, 23 si-igitur manebitis (manetis vos AB) super fidem fundati et confirmati et immobiles (et neve commoveatis vos AB) ex (= a) spe (+ illa AB) Evangelii, quod (+ *igi*) audistis, praedicatum inter (ad <versus> AB) omnem creaturam (verb. creatum) (omnia creata AB) subter caelo, cuius factus-sum (verb. operatus-sum pass.) ego, Paulus, minister. 24 Nunc gaudeo (+ ego AB) in (in- AB) passionibus illis propter vos et consummo <per>-defecta illa tribulationum Christi carnibus meis propter corpus eius, quod est Ecclesia, 25 cuius factus-sum (verb. operatus-sum pass.) minister curatione (+ illa) Dei, qui commodavit mihi ad <versus> vos (quae commodata est mihi propter vos AB) consummare verbum Dei, 26 mysterium illud, absconditum a saeculo et a generationibus, nunc autem manifestatum-est

⁵ gloriae = syp. — ⁶ vgl. syp: gratias-agite Deo Patri. — ⁷ omnium creatorum = syp. —

⁸ vgl. syp: et pacem-egit. — ⁹ vgl. syp: alieni fuistis.

sanctis eius, 27 quibus (+ *igi*) voluit Deus scire-facere, quid (+ *igi*) est (= quae sunt) divitiae (pl. t.!) gloriae mysterii illius inter Gentiles (= Gentes), quod est Christus inter vos (cum vobis AB), spes illa gloriae, 28 quem (+ *ese*) nos praedicamus, docemus¹⁰ omni homini et erudimus omnem hominem omni sapientiā, ut praestemus omnem hominem per Christum Iesum¹¹; 29 propter quem-quoque (om-quoque AB) laboro et contendo secundum subsidium eius, obvenientem (= efficientem) inter me potentiā (quod subsidium facit mecum potentiā eius (= sua) AB).

2,1 Quia volo scire vos (vos ut sciatis AB), quale (quantum AB) certamen habemus (habeo AB) propter vos et propter Laodicensis illos et quanti (qui AB) non viderunt os (= vultum) meum carnaliter, 2 ut consolatione-affecta fiant (verb. operentur pass.) corda eorum, accomodati (+ fuistis AB) cum-caritate ad <versus> omnes (sg.) divitias (pl. t.) cordis-plenitudinis animadversionis, ad-cognitionem in-mysterio illo (= mysterii illius) Dei et Patris et Christi (om et Christi AB), 3 in quo sunt omnes thesauri sapientiae et cognitionis (= scientiae) absconditi. 4 Hoc autem loquor (= dico), ne <ali>quis contemptibiles-faciat vos verbo superabundantiae; 5 quia (om quia AB) etsi longe-a carnibus (= corpore) absum, sed spiritu vobiscum sum; gaudeo et specto¹² (gaudeo, quia specto AB) vestram istam (illam AB) ordinationem (= ordinem) et firmitatem istam ad <versus> Christum fidei vestrae (fidem vestram AB). 6 Sicut (+ *ege*) didicistis (verb. a-vobis-doctum-est) Christum Iesum Dominum (per Christum Iesum AB), in illo (+ quoque AB) ambulate, 7 fundati et exaedificati (+ et AB) super illum et (om et AB) confirmati fide, sicut (+ *igi*) didicistis, abundate in illo (om in illo AB) cum-gratiarum-actione. 8 Cavete¹³, ne aliquis (= quis) sit captivum-ducens vos sapientiae-diligentiā (= philosophiā) (+ illa AB) et vana deceptione secundum magisterium illud (om illud : magisterio AB) hominum, secundum ordines illos (om secundum : ordinibus illis AB) huius regionis (= mundi) et non per Christum, 9 quia in illo perhabitans est omnis plenitudo Deitatis carnaliter (= corporaliter). 10 Et estis vos in illo repleti, qui (+ *igi*) (quia ille AB) est caput omnis principationis et potestatis, 11 quo-quoque (ad-<versus> quod-quoque AB) circumcisi-estis circumci[si]one illā <cum-> manu non-facta, exuitione (= exspoliatione) illā corporis illius (om illius AB) carniū illarum (= carnis illius) (carniū vestrarum = carnis vestrae AB) circumcissione (+ illa AB) Christi. 12 Cum illo sepulti-estis baptismo (verb. luminis-[ac]ceptione) illo, quocum quoque surrexistis fide illa (om illa

¹⁰ vgl. syt : et docemus. — ¹¹ + Iesum = syh; vgl. syt : in Iesu Christo. — ¹² vgl. syt : et gaudens sum (= gaudeo) et videns sum (= video). — ¹³ vgl. syt : vigilate.

AB) subsidio Dei, qui (+ *igi* AB) suscitavit illum a-mortuis. 13 Et vos-quoque (om quoque AB) mortui (quia mortui AB) fuistis in (om in AB) offensionibus et circumcisione illa (om illa AB) carnum vestrarum (pl. t. = carnis vestrae), cum illo revificavit vos (vos-revificavit + et AB) remisit nobis¹⁴ omnes offensiones. 14 Et [ex]terminavit propter nos cum-manu scriptum (= manuscriptum) cum-praecepto (praecepto AB), quod fuit adversum nos et illud sustulit in-[medio] et affixit¹⁵ (+ illud) cruci, 15 exiit (perf.) principationes illas (om illas AB) et potestates et (om et AB) fecit (verb. operatus-est) illos (om illos AB) cum-audacia (audaciā AB) et (om et AB) confudit illos in illo. 16 Ne-forte quis igitur (om igitur AB) scrutetur (= iudicet) vos cibo et poculo (= potu) vel (et AB) in-parte (verb. separatim) diei-festi, vel neomeniā (verb. mensis capite) (vel propter neomeniam AB), vel sabbatism(is) (instr.), 17 quae (+ *igi*) est umbra (nota AB) futurorum (verb. alterorum) illorum; (18!) carnes (= corpus) autem Christi. [18] Ne quis vos devincat (verb. vobis victor fiat), si vult (fut.) (si quidem vult (= volet) AB) humilitate et ordine angelorum, quod (+ *igi*) (= quae) non vidit, scrutabitur in-vanum (placebit et frustra inflatus erit AB) mente (verb. cogitatione) illā carnis suae (pl. t.), 19 et non praecavebit (= servabit) (+ ille AB) caput, ex quo omne (= totum) corpus, ex [corporis-] confirmatione et artubus confectum (+ est AB) et adunatum (praecautum AB) crescit (it.) in-incremento illo Dei. 20 Si-igitur mortui-estis cum Christo ex (= a) materiis (= elementis) (ex ordinibus illis AB) huius regionis (= mundi), cur adhuc sicut vivi (= viventes) in regione (= mundo) sapitis? 21 »Ne propinques, neque gustum-videas (= gustes), neque attinges«, 22 quod (+ *igi*) est omne (+ *ve*) (= quae sunt omnia) ad-corruptionem uso illo secundum mandatum illud et magisterium hominum? 23 Quod (+ *igi*) est, quasi verbum quiddam habet sapientiae cum-voluntate illā (= voluntario illo) (om illā = illo AB) ordine et humilitate et ineptitudine carnum (= corporis) non-tamen honore quodam ad-saturationem carnis (pl. t.).

3,1 Si-igitur cum Christo surrexistis, [quod] <super>caeli quaerite, ubi-quoque (+ *igi*) Christus est a-dextera Dei sedens. 2 [Quod] <super>caeli consultate et ne [quod] terrae. 3 Quia mortui-estis, et vita vestra abscondita est una-cum Christo Deo. 4 Quando Christus manifestus-erit, vita illa nostra, tunc vos-quoque cum illo manifesti-erimus (= manifesta-bimini) cum-gloria. 5 Mortificate igitur (om igitur AB) membra (+ ista AB) vestra [quae] super terram: fornicationem, immunditiam, passionem (= vexationem) (passiones = vexationes AB), concupiscentiam malam (concu-

¹⁴ vgl. syp: et remisit nobis. — ¹⁵ et affixit = syp.

piscientias malas AB) et (om et AB) avaritiam, quae est idolorum-ministerium, 6 propter quae (quod AB) pervenit (praes.) (pervenit it. AB) ira Dei super progenies illas (= filios illos) inoboedientiae, 7 in quibus (+ *igi*) (om *igi* AB) vos-quoque ubicumque (= aliquando) vos-vertebatis, ubi (+ *igi*) vivebatis in illis (in illa AB). 8 Nunc autem (om autem : Nunc en AB) seiungite (= deponite) vos-quoque omnia (verb. omne + *ve*) : iram, cordis-furorem, improbitatem, blasphemiam, turpe verbum (= turpem sermonem) (despicibilitatis verbum AB) ex ore vestro. 9 Ne mentiamini unus alterum, exspoliare¹⁶ veterem illum hominem una-cum operibus eius (= suis). 10 Et induite (verb. vos-convestite) novam illam renovatam cognitionem (= scientiam) similiter imagini illi (= secundum imaginem illam) creantis eum, 11 ubi (+ *igi*) non est Gentilis et Iudaeus (huria), circumcisio et incircumcisio, Barbarus, Scytha, servitus, (+ et AB) libertas (verb. nobilitas), sed omnino et (om et AB) in omni Christus (+ est AB). 12 Induite (verb. vos-convestite) igitur, sicut electi Dei, sancti et (om et AB) dilecti, <per>misericordiam, exceptionem, bonitatem, humilitatem, mansuetudinem (om mansuetudinem AB), longanimitatem. 13 Sustinete invicem et gratificamini (= gratiam-facite) vobismetipsis¹⁷, si-igitur quidam habebit propter quendam culpam. Sicut (+ *igi*) Christus (Dominus AB) gratificatus-est vobis, isto[modo]-quoque gratificamini illis (= gratos-facite illos). 14 Et super hoc omne caritas, quae (+ *igi*) est firmitas perfectionis. 15 Et pax illa Dei (Christi AB) perfirmitur (imp.) in cordibus vestris, ad<versus> quam (= in qua)-quoque (+ *igi*) (om *igi* AB) vocati (verb. apparere-facti) estis una carne (= in uno corpore), et gratiam-tradentes (= grati) estote. 16 Et verbum illud Christi perhabitans esto vobiscum diviter (= abundanter) omni sapientiā; docete et erudite¹⁸ vosmetipsos psalmis (+ laudibus AB) et hymnis et¹⁹ elogiis (= laudationibus) (om et elogiis AB) spiritualibus, una-cum (om una-cum AB) gratia cantate²⁰ in cordibus vestris Domino (Deo AB). 17 Et omne (+ *ve*), quod[cum]que facite (verb. operamini) verbo vel opere, omne (+ *ve*) (= omnia) nomine Domini Iesu, gratias-agite Deo et Patri per illum. 18 Uxores subditae estote suis (= vestris) maritis (maritis suis = vestris AB), sicut (+ *igi*) gratum est [per] Dominum. 19 Mariti diligite <verb. cari-estote> uxores suas (= vestras) et ne <per>amari-fiatis ad<versus> illas. 20 Liberi subditi-estote parentibus vestris in-omni (+ *ve*) (= in omnibus), quia hoc est gratum per Dominum (Domino (verb. Domini) AB). 21 Patres, ne sus-

¹⁶ vgl. syp : sed exspoliare. — ¹⁷ vgl. syp : et sitis sustinentes invicem (verb. unus uni) et dimittentes invicem. — ¹⁸ vgl. syp : et sitis docentes et exercentes. — ¹⁹ + est = syp. —

²⁰ vgl. syp : sitis cantantes.

censere-faciatis liberos (= filios) vestros, ne (verb. ut-non) premantur. 22 Servi oboedite (subditi-estote AB) omni (+ *ve*) (= in omnibus) carnalibus dominis vestris (om vestris AB), ne (= non) solum coram oculis cum oculorum-[ac]ceptione, sicut (= quasi) hominum adultores, sed simplicitate (explicatione AB) cordis timeatis Deum. 23 Et omne (+ *ve*) (+ *igi* AB), quod[cum]que (om quod[cum]que AB) facietis (verb. operabimini), sicut [quod] Domini et ne (= non) sicut [quod] hominum. 25 Et (om et AB) scitote²¹, quia per Dominum recipietis redditionem (= retributionem) (+ *igi* AB) habitationis (= hereditatis) illius vestrae, quia (om quia AB) Domino Christo servitis²² (servite AB). 25 Qui (+ *igi*) autem vexans erit (= iniuriam-faciet), ei-reddetur (reddetur illi AB), quod[cum]que (+ *igi*) vexavit (= ini-que-egit) et non est oculorum-[a]peritio (= personarum-acceptio).

4,1 Domini (Et Domini AB) isti, ius (= iustum) et aequale tradite servis illis; scite (= scitote), quia vos-quoque Dominus (+ *ve*) (om + *ve* AB) vobis-erit in caelis. 2 Orationi attendite (verb. percavete) et (om et AB) vigilate in illa, gratias-agite²³, 3 orate²⁴ cum illo (= simul) et (om et AB) propter nos-quoque, ut Deus patefaciat nobis ianuam verbi ad-loquenda (= loqui) mysteria illa Christi, propter quod prehensus sum, 4 ut permanifestem illud, sicut (+ *igi*) fas-est mihi loqui. 5 Cum-sapientia vos-vertite ad<versus> externos (verb. [quos] extra illos), (+ et AB) tempora experi-mini (imp.)²⁵. 6 Verbum vestrum semper gratiā (= in gratia) sicut sale permixtum sit, ut sciatis (noveritis-forte AB), quomodo (+ *igi*) paraptum-est vobis singuli (= unuscuiusque) verbi-responsio (= unicuique verbum respondere) quomodo (+ *igi*) singulo dignum-est verbum respondere (verb. verbi-responsio AB). 7 Propter me omne (+ *ve*) (= omnia) scire-faciet vobis (omne vobis-scire-faciet AB) Tychicus (twik'ikos), dilectus frater et fidelis minister et conservus (+ noster AB) per Dominum, 8 quem (+ *igi* AB) transmisi ad-vos eodem-modo (om eodem-modo AB) propter hoc, ut agnoscat²⁶ propter vos (animadvertat vestra AB) et consoletur corda vestra, 9 cum (una-cum AB) Onesimo (onesime), fideli et dilecto fratre, qui (+ *igi*) est ex vobis; omne (+ *ve*) (= omnia) hic (om hic AB) scire-faciet vobis (scire-faciet [quod] hic AB). 10 Salutat vos Aristarchus (aristark'os), concaptivus meus, et Marcus (markoz) patris-fratris pusio (= consobrinus) Barnabae (barnaba) — propter quem accepistis mandatum : si-igitur ibit ad-vos, excipite illum, — 11 et Iesus (iesu), cui (+ *igi*) (om *igi* AB) dictum-est[nomen]

²¹ et scitote = syp. — ²² vgl. syp : Domino enim Christo servite. — ²³ vgl. syp : et sitis vigilantes vos in ea et gratias-agentes. ²⁴ vgl. syp : et orantes. — ²⁵ vgl. syp : et emite tempus (kairon!) vestrum. — ²⁶ agnoscat = syp.

Iustus (iustos; AB : iostos), qui (+ *igi* AB) fuerunt <qui> ex circumcissione; hi solum adiutores sunt mihi propter regnum (verb. regnationem) Dei, qui facti-sunt (verb. operati-sunt *pass.*) mihi consolatores. 12 Salutat vos Epaphras (epap'ra), [qui] ex vobis, servus Christi²⁷ (+ Iesu AB), semper contendit (praes.) propter vos in orationibus eius (= suis), ut firmiter stetis perfecti et impleti omni voluntate Dei (et bono animo voluntate Dei AB). 13 Quia (om quia AB) testificor illi (= ei) quoniam (quia AB) habet (+ ille AB) aemulationem (verb. invidiam) caritatem ingentem (ingentem caritatem AB) propter vos et propter Laodicenses illos et Hierapolienses. 14 Salutat vos Lukas (luka), medicus dilectus, et Demas (dema). 15 Interrogationem (= salutem) dicite Laodicensibus illis fratribus et Nymphae (nump'a) et per [singulos] domūs (verb. ad-domum ad-domum) eorum (et [quibus] domūs illius AB) conciliis (= Ecclesiae). 16 Et quando legeritis (fut. II.) vos librum hunc (= epistolam hanc), isto [-modo] (= sic) facite, ut in-Laodicensium (lavdikeli)-quoque Ecclesiā legatur, et a-Laodicia-rursum (et a-Laodicensibus rursum AB), ut (om ut AB) vos (+ *ve*) legatis (legite AB). 17 Et dicite Archippo (ark'ipos) : Cave ministerium illud (istud AB), quod accepisti per Dominum, ut illud consummes. 18 Salutatio (verb. interrogatio) manu mea Pauli (verb. [quae] Pauli). Recordamini (imp.) ligaminum meorum²⁸. Gratia vobiscum. Amen (amin; AB : amen).

AD THESSALONICENSES EPISTOLA SANCTI APOSTOLI PAULI PRIMA

(Pauli Apostoli liber (= epistola) ad<versus> Thessalonicenses [Prima])

1,1 Paulus et Silvanus (siloane) et Timotheus (timot'e) Ecclesiae Thessalonicensium per Deum Patrem et Dominum Iesum Christum : Gratia vobis et pax per Deum Patrem nostrum et Dominum Iesum Christum (et pax a Deo Patre nostro et Domino Iesu Christo AB). 2 Gratias-agimus Deo semper (om semper AB) propter vos omnes (om omnes AB), memor[ia]m vestram (= vestri) (om vestram AB) facimus¹ in orationibus nostris. 3 Indeficienter (= sine intermissione) recordamur vestrorum illorum (istorum AB) operum fidei et molestiae caritatis et patientiae illius spei Domini nostri Iesu Christi coram Deo et Patre nostro. 4 Scitis, fratres dilecti Dei, electionem istam vestram, 5 quia Evangelium hoc. nostrum non fuit ad<versus> vos cum-

²⁷ om Iesu = syp. — ²⁸ ligaminum meorum = syp. — ²⁹ + Amen = syp.

¹ vgl. syp : et memoriam-facimus vobis.

verbo solum (non solum verbo AB), sed potentiā-quoque et Spiritu sancto et cordis-plenitudine multā, sicut (+ *igi*) (+ *ege* AB) novistis, quales facti-sumus (= fuimus) nos [ad]versus vos propter vos. 6 Et vos imitatores mihi (nobis AB) facti-estis (= fuistis) et Domini, et (quia AB) exceperistis² verbum illud in tribulatione multa gaudio Spiritus sancti, dum adhuc (quoniam AB) facti-estis (verb. operati-estis pass.)-quoque vos nota (= forma) omnibus illis credentibus, qui sunt in Macedonia (makedonia) et Achaia (ak'aia). 8 Quia per vos diffusum-est (dispansum-est = divulgatum-est AB) verbum illud Domini non solum in Macedonia et Achaia, sed in-omnibus locis fides (+ ista AB) vestra ad<versus> Deum egressa-est (diffusa-est AB), donique (= ita ut) (quoniam AB) nihil-iam (iam non quid AB) necesse-est (= -sit), nobis loqui quiddam (= quicquam). 9 Isti a-se (= ipsi) vobis-nuntiant propter nos, quālem (quem AB) introi[tum] habebamus ad<versus> vos, et (om et AB) quomodo (+ *igi* AB) conversi-estis ex (= ab) idolis ad<versus> Deum (om ad<versus> Deum AB), servire Deo vivo et vero, 10 et exspectare (verb. ad-exspectationem) Filium (gen.) eius a-<super>caelo, quem (+ *igi*) (om *igi* AB) suscitavit a-mortuis, Iesum, salvatorem nostrum ex (= ab) ira illa veniente.

2,1 Quia (om quia AB) vos a-se<ipsis> (= ipsi) scitis, fratres, introitum illum nostrum ad<versus> vos, quia non ut-vanum quid fuit; 2 sed praevie passi-sumus et insultavimus³, sicut (+ *igi*) scitis, in Philippis (p'īlīpe), permanifestati-sumus per Deum nostrum loqui ad<versus> vos Evangelium illud Dei multis certaminibus, 3 quia consolatio haec nostra non ex deceptione (= errore), nec immunditiā, nec cum-dolo, 4 sed, sicut (+ *igi*) probati (verb. tentati) sumus per Deum (ex (= a) Deo AB) fidem-facere (= credibile-facere) nos Evangelium illud, isto [-modo]-quoque (= sic et) loquimur, non sicut hominibus grati-fimus (= placemus), sed Deo, qui (+ *igi*) est tentans (= probans) (tentans (= probans) est AB) corda nostra. 5 Quia nec ubi (= unquam) [in-] verbo adulationis (demandationis AB) fuimus, sicut (+ *ege*) vos scitis, nec causā avaritiae, Deus testis est. 6 Nec quaerimus⁴ ex (= ab) hominibus gloriam, nec ex (= a) vobis et nec ex (= ab) aliis; 7 et hoc-adhuc possumus (verb. potestas-nobis-est), si-forte quiddam vos-gravavimus, sicut Christi Apostoli, sed facti-sumus (verb. operati-sumus pass.) nos mites et (om mites et AB) placidi inter vos, sicut (+ *igi* AB) cum nutrix fovet suos liberos (= filios) (liberos suos AB). 8 Isto [-modo] (= sic) exoptantes fuimus (exoptabamus AB) vos et (om et AB) fas nobis-parebat (-paret AB) tradere

² vgl. syp : exceperistis. — ³ vgl. syp : passi-sumus et contumeliis affecti-sumus. — ⁴ querimus = syp. —

vobis non solum Evangelium illud Dei, sed nostros (verb. suos)-quoque spiritūs (spiritūs-quoque suos (= nostros) AB), quia dilecti nobis facti-estis (verb. operati-estis pass.). 9 Recordamini (imp.), fratres, molestiarum (+ illarum AB) nostrarum et aerumnarum, quia (om quia AB) nocte et die operabamur (operamur AB), ut neminem grav(ar)emus ex vobis, et hoc-modo (= ita) praedicavimus (praedicabamus AB) ad<versus> vos Evangelium illud Dei. 10 Vos testes estis et Deus, quomodo (+ *igi*) digne et iuste (om et iuste AB) et integre ad<versus> vos credentes fuimus (nos-vertebamus AB), 11 sicut (+ *ege*) scitis, quomodo (quia AB) unicuique vestrum (verb. vestro), sicut pater suum filium (om suum AB) (verb. liberum = sg. v. liberi), 12 isto-modo (= sic) orabamus vos et (om orabamus vos et AB) vos-consolabamur (consolabamur vos AB) et vos-testabamur, ut ambularetis⁵ digne Deo, qui (+ *igi*) vocavit (verb. [ap]parere-fecit) vos in-suum illud regnum (verb. regnationem) et gloriam. 13 Propter hoc nos quoque (Et propter hoc-quoque AB) gratias-agimus (gratias-ago AB) Deo indeficienter, quia accepistis⁶ vos verbum illud auditūs Dei per nos et excepistis non-tamen (+ sic AB) verbum hominum (hominis AB), sed sicut ut-verum (= vere) est (est vere AB) verbum Dei, qui (+ *igi*)-quoque subsidium-ostendit inter vos credentes istos. 14 Quia vos imitatores facti-estis (verb. operati-estis pass.), fratres, Ecclesiarum illarum (om illarum AB) Dei, quae sunt in Iudaea (huriastani) per Christum Iesum, quia isto-eodem-modo (isto-eodem[-modo] AB) passi-estis (verb. vobis-passum-est) vos-quoque ex (= a) vestris (verb. suis), sicut (+ *igi*) illi ex (= a) Iudaeis (huria), 15 qui (+ *igi*) Dominum occiderunt Iesum⁷ et suos (om suos AB) prophetas et nos p[er]secuti-sunt et Deo non grati-fuerunt (= placuerunt) et omnibus hominibus resistentes (= adversarii) sunt, 16 et (om et AB) nos scandal[iz]ant (scandal[iz]antes nos AB) ad<versus> Gentiles (= Gentes) loqui, ut vivant⁸, ut consummentur peccata eorum semper, quia pervenit super illos ira perfecte (= in perfectionem). 17 Nos autem, fratres, orphani <si> quidem facti-sumus ex (= a) vobis momentum unum (= momento uno) temp[or]is ore (= vultu) et non corde, ampliore-modo festinavimus vultum (verb. os) vestrum videre multo desiderio. 18 Unde-quoque (Quia : om unde-quoque AB) voluimus ire ad-vos, ego, Paulus, semel et bis, et scandalizavit nos satanas (hostis AB). 19 Quia (om quia AB) quid-nam (= quae) est spes nostra aut gaudium aut corona gloriationis (+ nostrae AB)⁹? Aut non vos-ne (om -ne AB) (= Nonne

⁵ ut ambuletis = syt. — ⁶ accepistis = syt. — ⁷ vgl. syt : illi qui Dominum nostrum Iesum Christum occiderunt. — ⁸ ut vivant = syt. — ⁹ + nostrae = syt. —

vos) coram Domino Iesu Christo in-eius (om eius AB) illo adventu (verb. ventione) ? 20 Quia vos estis gloria nostra (pl. t. AB) et gaudium (gaudia AB).

3,1 Unde-quoque (Foras-de hoc AB) non-iam pertulimus, placuit-nobis (verb. fas-nobis paruit) (+ restare AB) in-Athenis (at'ina; AB at'ena) restare (om restare AB) unicis 2 et transmisimus Timotheum (timot'e), fratrem nostrum et ministrum Dei et coadiutorem nostrum¹⁰ (om et coadiutorem nostrum AB) in-Evangelio illo Christi, ut confirmaret vos et consolaretur vos (vos-consolaretur AB) propter fidem istam vestram, 3 ut in-nihilo (+ *ve*) premamini in tribulationibus his, quia vos a-se (= ipsi) (om a-se AB) scitis, quoniam stamus (+ *ve*) propter hoc. 4 Et dum (+ *igi*) (+ -adhuc AB) apud vos fuimus, praevis nuntiabamus vobis, quoniam in tribulationes intraturi sumus, sicut (+ *ese*) factum-est (verb. operatum-est pass.) -quoque (fuit : om quoque AB) et vidistis¹¹ (scitis AB). 5 Propter hoc ego-quoque (om ego-quoque AB) non-iam pertuli¹² et transmisi Timotheum, ut agnoscat vestram istam fidem, ne forte expertus-sit (= tentaverit) vos experitor (= tentator) ille, et frustra (= inanis) erit (fuit AB) molestia illa vestra. 6 Nunc-quidem autem venit Timotheus (+ ad-nos AB) ex (= a) vobis et evangelizavit (= annuntiavit) nobis fidem et caritatem vestram, et quia habetis memor[ia]m vestram bonam semper et (om et AB) vobis-libet (= desideratis) (cupitis (verb. cor vobis-dicit) AB) videre nos, sicut (+ *ese*) nos vos. 7 Propter hoc consolati facti-sumus (verb. operati-sumus pass.), fratres, super vos ex omnibus (+ his AB) quassationibus (= anxietatibus)¹³ et tribulationibus¹³ nostris nostra ista fide, 8 quia nunc vivimus, si-igitur vos stabitis per Dominum. 9 Quia quam-num gratiarum-actionem (Quantam-num gratiam AB) praevalentes-sumus (= possumus) tradere Deo propter vos propter (super AB) omne illud gaudium, quo (quod AB) gaudemus propter vos coram Deo nostro ? 10 Nocte et die magis et amplius (die ampliorem modo adhuc AB) precamur¹⁴ videre os (= vultum) vestrum et perfirmare <per>defectum illud fidei vestrae. 11 Ipse autem Deus et Pater noster et Dominus noster Iesus Christus (om Christus AB) dirigat (imp.) viam nostram (vias nostras AB) ad<versus> vos. 12 Vos autem Dominus exuberet (imp.) et transabundet (imp.) caritate [in] invicem et ad<versus> omnes, sicut (+ *ese*) nos ad<versus> vos, 13 ad-perfirmandum (ut perfirmet AB) corda vestra cum-sanctitate et integre (integre et cum-sanctitate AB) coram

¹⁰ + et coadiutorem nostrum = syp. — ¹¹ Hörfehler : statt *οὐδατε* (idate) vielmehr *εἰδετε* (idete). — ¹² vgl. syp : sustuli. — ¹³ Plural = syp. — ¹⁴ precamur = syp.

Deo et Patre nostro in-adventu (verb. in-ventione) illo Domini nostri Iesu Christi cum omnibus sanctis eius. Amen (amin) (om Amen AB).

4,1 Abhinc (Nunc autem AB)¹⁵, fratres mei (om mei AB), vos-interrogamus (= vos rogamus) et vos oramus (interrogo-vos et oro AB) per Dominum Iesum Christum, ut sicut (+ *igi*) didicistis ex (= a) nobis, quomodo fas-est vobis ambulare et placere (verb. gratum esse) Deo (verb. quod Dei; Deo AB), isto[-modo]-quoque (= sic et) ambuletis (om isto<modo> ... ambuletis AB), ut magis [ab]undetis (ut [ab]undetis magis AB); 2 quia novistis (= scitis) qualia (quanta AB) mandata tradidimus (edidimus AB) vobis per Dominum Iesum Christum (om Christum AB). 3 Quia haec est voluntas Dei, sanctitas ista vestra, recedere¹⁶ vos (recessio ista vestra AB) ex (= a) fornicatione, 4 ut noverit unusquisque (verb. ad-noscendum uniuscuiusque) (ut sciat unusquisque AB: verb. ad-sciendum uniuscuiusque) suimetipsius vas sibi-reddere (= possidere¹⁷) cum-sanctitate et cum-honore), 5 ne passione concupiscentiae (verb. cordis-dictionis) sicut (+ *igi*) Gentiles (= Gentes), qui non noverunt (= ignorant) Deum, 6 non (nihil non AB) ad-praevaricandum et ad-circumveniendum (migravistis et circumvenistis AB) in-opere fratrem suum: quia vindex (verb. invidiae quaesitor) est Deus (Dominus AB), sicut (+ *igi*) praeve diximus vobis et testabamur. 7 Quia non vocavit (verb. [ap]parere fecit) nos Deus ad-immunditiam, sed ad-sanctitatem. 8 Nunc igitur (Abhinc AB) qui contemptibilem-faciet (= contemnet), non hominem (homo AB) contemptibilem-faciet, sed Deum (Deus AB), qui quoque commodavit Spiritum sanctum eius (= suum) super nos. 9 Propter fratrum-dilectionem non nobis-necesse-est (necesse-est nobis AB) <trans>-scribere vobis, quia vos a-se (= ipsi) (vos omnes AB) a-Deo (= ablativus archaicus) (a-Deo (abl.) AB) docti estis propter caritatem invicem, 11 et honorem-dare diligentes estote et (om et AB) placidi (+ estote AB) et operamini (= facite) proprium (verb. suum) et laborate manibus vestris, sicut (+ *igi*) mandavimus vobis, 12 ut ambuletis (operemini (= faciat) vos AB) speciose (= honeste) (= ut-honesti AB) ad<versus> externos illos, et nihil quid (ne quid AB) vobis-necesse-sit. 13 Nolumus (verb. non volumus) autem (Nolo (verb. non volo): om autem AB) ignorare vos (verb. ignorantiam vestram), fratres, propter conquiescentes, ut non tristemini, sicut (+ *igi*) alii, qui non habent spem. 14 Quia (om quia AB) si-igitur credimus, quoniam Iesus mortuus-est et surrexit, isto[-modo]-quoque (= sic et) Deus conquiescentes illos (= ii, qui conquieverunt) per Iesum <sibi> conducet cum illo. 15 Hoc autem (om autem AB) loquimur (= dicimus)

¹⁵ om οὐν = syp. — ¹⁶ vgl. syp: ut sitis discedentes. — ¹⁷ vgl. syp: acquirere (possidere) vas.

(loquor = dico AB) vobis verbo (= in verbo) Domini, quoniam nos, vivi hi, qui relictī (verb. restatī) fuimus in-ventione illa (= in-adventum illum) Domini, nōn praecipui-facti-erimus (= praeveniemus) conquiescentibus illis (= conquiescentes illos); 16 quia ipse Dominus praecepto et voce angelorum-principis et tubā Dei degredietur a-<super>caelo, et mortui illi [qui] per Christum, surgent primum (ut prim(i); 17 tunc-adhuc (et tunc-adhuc AB) nos, vivi hi (om hi AB), qui (+ ese AB) relictī fuimus, cum illis (+ ve) (= unā-cum illis) extra-rapiemur nubibus (instr.) ad-occursum Domini super aëra et hoc-modo (= ita) semper cum Domino erimus. 18 Unde-quoque (Abhinc AB) consolamini (imp.) invicem per verba ista (verbis istis AB).

5,1 Propter tempora autem illa et annos, fratres, non (nihil AB) nobis-necesse-est <trans>scribere vobis, 2 quia vos a-se (= ipsi) cum-percon-tatione (cordate = sincere AB) novistis, quia (quoniam AB) dies illa Domini sicut fur noctis, isto [-modo]-quoque (isto-modo (= sic) AB) pervenit (praes.) (perveniet AB). 3 Quia (om quia AB) quando dicent: Pax et cautio (= secu-ritas), tunc statim¹⁸ perveniet super illos interfector, sicut afflictio partu-rientis, et nōn effugient. 4 Vos autem, fratres, non estis in tenebris (pl. t.), ut (ut-forte AB) dies illa sicut fur [ob]veniat¹⁹ (<ob>venerit AB) vos. 5 Quia vos omnes liberi (= filii) (progenies pl. AB) luminis estis²⁰ et liberi (progenies pl. AB) diei, et (om et AB) non sumus noctis, nec [qui] tenebrarum (sg.). 6 Nunc igitur (om igitur AB) ne-forte dormiamus, sicut (+ *igi*) alii, sed vigiles simus et perattenti-simus. 7 Quia qui (+ *igi*) dormiunt²¹, nocte dormiunt, et qui (+ *igi*) inebriantur²², nocte inebriantur. 8 Nos autem, quia [qui] diei sumus progenies (pl. t.) (om progenies AB), perattenti-simus, induamur (verb. nos-convestiamus) catenam (= loricam) (+ illam AB) fidei et vitae²³ per Dominum nostrum Iesum Christum, 10 qui mortuus-est propter nos, ut sive dormiemus sive vigilabimus, unaque cum illo vivamus. 11 Propter hoc consolamini (imp.) invicem et exaedificate alterutrum, sicut (+ *ege*) facitis-quoque (om quoque AB). 12 Oramus autem (om autem AB) vos, fratres, noveritis-forte laborantes illos (qui (+ *igi*) laborant OT) inter vos et praecessores (= praefectos) illos vestros per Dominum et docentes (= monentes) illos vestros, 13 et (om et AB) ampliore-modo adnumerate illos cum-caritate magis (om magis AB) propter opus eorum et pacem facite cum illis. 14 Oramus vos, fratres, docete (= monete)²⁴ inordinatos illos, consolamini (imp.) pusillanimes, sustinete (= suscipite) infirmos illos, longa-

¹⁸ vgl. syp: subito (statim). — ¹⁹ vgl. syp: gradiatur (subiget). — ²⁰ filii luminis estis = syp. — ²¹ qui dormiunt = syp. — ²² qui inebriantur = syp. — ²³ vitae = syp. — ²⁴ vgl. syp: institute.

nimes estote ad<versus> omnes. 15 Cavete, ne-forte pro malo malum alicui rependatis (= reddatis). Sed semper bonum <intro>sequimini (imp.) invicem et ad<versus> omnes. 16 Semper gaudete. 17 Indeficienter orate. 18 In omni²⁵ gratias-agite, quia haec est voluntas Dei per Iesum Christum²⁶ ad<versus> vos. 19 Spiritum ne obliviscamini (contristemini AB). 20 Prophetiam ne contemnatis. 21 Omne (+ ve) (= omnia) <ex>probate et²⁷ melius illud praecavete (= servate). 22 Ex (= ab) omni opere malo recedite²⁸. 23 Ipse autem Deus pacis sanctos faciat vos omni perfectione et omni vitalitate, spiritum vestrum, animam (cor AB) et corpus integre in-adventu (verb. in-ventione) illo Domini nostri Iesu Christi conservet (imp.). 24 Fidelis est, qui (+ *igi*) vocavit (verb. [ap]parēre-fecit) vos, quoniam (om quoniam AB) et faciet-quoque. 25 Fratres, orate propter nos-quoque. 26 Salutate (interrogationem (= salutem) dicite AB) fratres omnes (fratribus omnibus AB) osculatione sancta. 27 [Ad]iuro vos in-Domino, lectitate (= legite) (lec(ti)tate (verb. interrogate) AB) librum hunc (= epistolam hanc) omnibus fratribus sanctis²⁹ (fratribus omnibus : om sanctis AB). 28 Gratia Domini nostri Iesu Christi vobiscum. Amen (amin) (AB : amen).

AD THESSALONICENSES EPISTOLA SANCTI APOSTOLI PAULI SECUNDA

(Pauli Apostoli liber (= epistola) ad<versus> Thessalonicenses [Secunda])

1,1 Paulus et Silvanus (silvane) et Timotheus (timot'e) Ecclesiae (ecclesiis AB) Thessalonicensium per Deum Patrem nostrum et Dominum Iesum Christum : 2 Gratia vobis et pax per Deum Patrem nostrum¹ (om nostrum AB) et Dominum (+ nostrum AB) Iesum Christum. 3 Gratias-agere nobis-dignum-est (= debemus) Deo semper propter vos, fratres, sicut (+ *igi*) dignum est, quia ampliore-modo accrescit fides ista vestra et multiplicatur² (abundat AB) caritas (+ ista AB) uniuscuiusque [in] invicem, 4 dum-adhuc (quoniam AB) nos (+ quoque AB) a-se (= ipsi) propter (inter AB) vos gloriatum-sumus (gloriamur AB) in Ecclesiis Dei propter patientiam illam (istam AB) vestram et fidem, in omnibus illis persecutionibus vestris et tribulationibus, quas sustinetis 5 ad-notam (= in exemplum) iustitiae, iudicii (+ [quae] AB) Dei, ut digni-fiatis vos regni (verb. regnationis) Dei, propter quod-quoque

²⁵ vgl. syp : in-omnicumque. — ²⁶ vgl. syp : in Iesu Christo = syp. — ²⁷ + et = syp. —

²⁸ vgl. syp : effugite. — ²⁹ omnibus fratribus sanctis = syp.

¹ + nostrum = syp. — ² multiplicatur = syp.

patimur (verb. vexamur). 6 Si-igitur (= si-tamen) ius (= iustum) est per Deum rependere (= retribuere) (om rependere AB) tribulatoribus vestris tribulationem, 7 et vobis, tribulatis, laetitiam nobiscum, in-apparitione (in-die AB) illa Domini nostri³ Iesu Christi (+ in-apparitione AB) a-<super>-caelo cum angelis virtutis eius, 8 igne flammae ad-rependendam ultionem (verb. invidiae-[re]stitutionem) (ad-rependendam invidiam (= ultionem) AB) [iis] qui (+ *igi*) non noverunt Deum et qui (+ *igi*) (om *igi* AB) non subditi-sunt (= oboediunt) Evangelio illi Domini nostri Iesu Christi⁴, 9 [a] quibus (+ *igi*) (om *igi* AB) iudicium persolutum-erit, interfactor (= interitus) (tortus AB) aeternus, ex (= ab) ore (= vultu) Domini et ex (= a) gloria virtutis eius, 10 quando veniet glorificari inter sanctos (cum sanctis AB) eius (= suos) et [ad]mirationi-esse inter omnes credentes eius⁵ (= qui credunt in eum) (om eius AB), quia fidele factum-est (verb. operatum-est pass.) testimonium nostrum ad<versus> vos in illa die⁶. 11 Propter hoc (In-quo AB) oramus semper (om semper AB) propter vos, ut dignos (vos-dignos AB) faciat vos (om vos AB) Deus vocationis (verb. citationis) illius et vos-impleat⁷ (impleat vos AB) omni beneplacito benignitatis et opere fidei et potentiā, 12 ut glorificetur nomen Domini nostri Iesu Christi inter vos, et vos per illum gratiā illā Dei nostri et Domini Iesu Christi.

2.1 Loquimur (= dicimus) (Hoc loquimur AB) autem (om autem AB) vobis, fratres, propter adventum (verb. ventionem) illum Domini nostri Iesu Christi et propter nostram congregationem ad<versus> illum, 2 ut non cito concitemini (= moveamini) vos mente (verb. cogitatione) (+ vestra AB) nec (et neque AB) perturbemini (conturbemini AB) nec (neque AB) spiritu nec (neque AB) verbo nec (neque AB) libro (= epistola) sicut per nos, quomodo-forte pervenisset (verb. perventa esset) dies illa Domini. 3 Ne-forte (Ne AB) quis decipiat vos ne (om ne AB) qua notā (= (n)ullo modo) (+ *ve* AB), quia (donec AB) si-igitur non (= nisi) (om si-igitur non AB) venerit (pervenerit AB) apostasia illa (om illa AB) primum et apparuerit homo ille iniquitatis (verb. illegalitatis), filius (verb. liber) ille perditionis, 4 hostis ille et inflatus super omnia, quae nominata-sunt ut-Deus vel ut-ministratorium, quoniam (= ita-ut) consideat (= sedeat)-quoque ille in-templo illo Dei et demonstrat semetipsum, sicut Deus. 5 Non meministis, quia (om quia AB) dum (+ *igi*) adhuc fui apud vos, hoc (+ *ve*) (= idem) loquebar vobis? 6 Et nunc, quod (+ *igi*) vobis doctum-est (perdoctum-est AB), scitis apparere illum in-suo illo tempore. 7 Quia mysterium illuc nunc

³ + nostri = syp. — ⁴ + Christi = syp. — ⁵ vgl. syp : in credentibus eius. — ⁶ in illa die = syp. — ⁷ vgl. syp : impleat vos.

(+ *ve*) fit (verb. operatur pass.) iniquitatis, at solum (om solum AB), a-quo (+ *ese*) prehensum-est nunc, donec [in-] medio exibat. 8 Et tunc apparebit iniquus (verb. illegalis) ille, quem (+ *igi*) Dominus exterminabit (exterminabit Dominus AB) spiritu oris eius (= sui) et abolebit illum (om illum AB) apparitione illa adventūs (verb. ventionis) eius (= sui), 9 cuius (+ *igi*) adventus (verb. ventio) est subsidio daemonis (omni (+ *ve*) potentiā et signis (pl. t.) et prodigiis (om et prodigiis AB) mendacii (verb. mendaciloquentiae), 10 et omni (+ *ve*) deceptione falsitatis inter perditos illos, quia, exunde (= quoniam) (om exunde AB) caritatem illam veritatis non exceperunt, ut-forte vivant⁸ illi. 11 Propter (Et propter AB) hoc⁹ mittet illis Deus adiutorem (ut -adiutorem AB) decept[at]ionis, ut credant illi mendacio (verb. mendaciloquentiae) (+ illi AB), 12 ut iudicentur omnes, qui non crediderunt veritati illi, sed grati-fuerunt in falsitate. 13 Nos autem decet (verb. penes-nos-est) gratias-agere Deo (om Deo AB) semper propter vos, fratres dilecti, per Dominum, quia selegit vos Deus primum (prius AB) fructum (= primitias) ad-vitam¹⁰ (vitae AB) emundatione (= sanctificatione) spiritūs et fide veritatis, 14 in-qua-quoque vocavit (verb. [ap]parerefecit) vos per Evangelium nostrum (Evangelio illo nostro AB) ad-adiutorium (= subsidium) gloriae Domini nostri Iesu Christi. 15 Abhinc, fratres, firmiter state et praecavete (= servate) magisterium hoc, quod-quoque didicistis (verb. a-vobis-doctum-est) vel verbo vel libro (= epistolā) (+ hoc AB) nostro. 16 Ipse autem Dominus noster Iesus Christus, et Deus et Pater noster, qui perdilexit (= amavit) nos et commodavit nobis consolationem aeternam et spem bonam gratiā illā, 17 consoletur (ad-consolandum AB) corda vestra et perfirmet (= confirmet) (ad-perfirmandum AB) vos (om vos AB) omni verbo et opere bono¹¹ (omni opere bono et verbo AB).

3,1 Abhinc, fratres, orate propter nos, ut verbum (+ illud AB) Dei currat et glorificetur, sicut (+ *igi* = et!) ad<versus> vos, 2 et ut effugiamus <ex>inordinatis (nefariis AB) et improbis hominibus, quia non omnium est fides. 3 Fidelis autem est Dominus, qui firmos faciet vos et vos-<per>-custodiet (<per>custodiet vos AB) ex (= a) malo. 4 Speramus autem (om autem AB) in-Domino propter vos, quia quod (+ *ese*) (+ *igi* AB) mandamus vobis¹² (vobis-mandamus AB) et (om et AB) facitis-quoque (om quoque AB) et facietis-quoque. 5 Dominus autem dirigat corda vestra in-caritate Dei et in-patientia Christi. 6 Mandamus (Mando AB) vobis, fratres, nomine Domini nostri (om nostri AB) Iesu Christi seiungere (seiungite AB) vos ex (= ab)

⁸ vivant = syp. — ⁹ propter hoc (om et!) = syp. — ¹⁰ ad-vitam = syp. — ¹¹ = syp: in-omni verbo et in- opere bono. — ¹² + vobis = syp.

omni (+ *ve* AB) illo fratre, qui inordinate ambulat, et non secundum magisterium illud, quod (+ *igi* AB) didicistis ex (= a) nobis. 7 Quia (om Quia AB) vos¹³ (Vos AB) scitis, quomodo (+ *igi*) dignum-est imitari nos, quia nihil nefarium fecimus inter vos. 8 Et (om Et AB) nec adhuc frustra (om frustra AB) panem ex (= ab) aliquo (+ frustra AB) manducavimus, sed cum-molestiā et cum-aerumnā nocte et die operabamur (operamur AB), ut neminem ex vobis grav(ar)emus. 9 Non tamen quia (om quia AB) habemus potestatem, sed ut nosmetipsos ut-notam tradamus vobis, ut imitemini nos¹⁴. 10 Et quia (om quia AB) quando (+ *igi*) fui apud vos, hoc (+ *ve*) mandabam (mandabamus AB) vobis, quoniam (om quoniam AB) si-igitur aliquis (= quis) non vult opus (= operari), neque (= nec) (+ adhuc), manducet. 11 Quia audimus¹⁵ propter aliquos (= quosdam), qui se-vertunt (= ambulant) inter vos inordinate, nihil operantur, sed passim-inutiliter-agunt. 12 Talibus (verb. huiusmodi) igitur (om igitur AB) illis mandamus et oramus per Dominum nostrum (om nostrum AB) Iesum Christum, ut cum-mente-placida (cum-quiete AB) laborent et suum panem manducant. 13 Vos autem, fratres, ne vos-taedeat bonum (= bene-) facere. 14 Et (om et AB) si-igitur aliquis (= quis) non oboedit (oboediet AB) verbo nostro librō hōc (= epistolā hāc), illum vobis-notate et ne vos-commisceatis [cum] illo, ut confundatur (verb. in-suspicionem-adducatur). 15 Et ne sicut inimicum adnumeretis illum (sicut inimicus vobis-adnumeretur ille AB), sed docete¹⁶ sicut fratrem. 16 Ipse autem Deus pacis commodet vobis pacem semper omni (+ *ve*) notā (= omni modo); Dominus cum vobis omnibus! 17 Salutatio (verb. interrogatio) mea manu (manu mea AB) Pauli, quod est signum (verb. prodigium) in-omni libro (= epistolā), hoc-modo (= ita) <trans>scripsi: 18 Gratia Domini nostri Iesu Christi cum vobis omnibus. Amen (amin) (amen AB).

¹³ vos = syp. — ¹⁴ vgl. syp : ut nos imitemini. — ¹⁵ audimus = syp. — ¹⁶ vgl. syp : et sitis monentes.